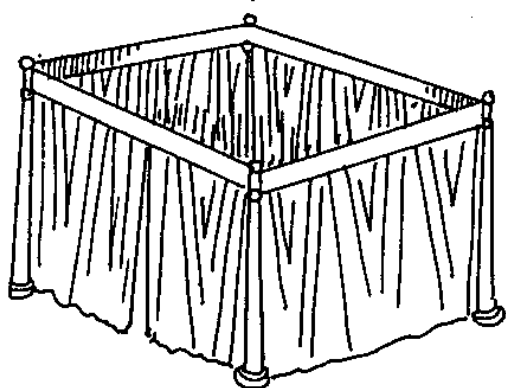

K

kaikal

In sommige Koptische kerken is om het vrijstaande altaar een afsluiting door vier pilaren, die door een fries verbonden zijn. Van deze fries hangen aan alle zijden gordijnen.

kalenderikoon

Volgens de kerkelijke kalender worden de ikonen van de heiligen van elke dag afgebeeld. Soms is het een serie van twaalf ikonen die elk een maand vertegenwoordigen. Er zijn ook ikonen die van zes achtereenvolgende maanden alle heiligen bevatten en er bestaan zelfs voorstellingen waarbij op één ikoonplaat van groot formaat, alle heiligen van het kalenderjaar staan. Op zulk een ikoon staat meestal centraal en in groter formaat de paasikoon, met eromheen de twaalf grote feesten, de >DODEKAORTOS. Soms staat om deze krans van feesten een tweede serie ikonen die het lijden van Christus tonen, vanaf het gebed in de hof van Getsemane tot aan de graflegging. Zulke ikonen staan vaak opgesteld voor de ikonostase op een >analogion.

kamilavka

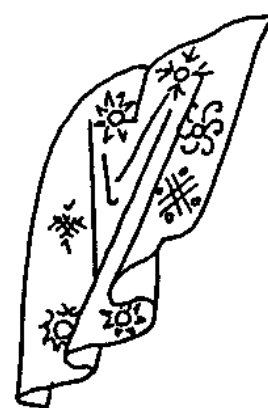
Cylindervormig hoofdedksel van de orthodoxe clerus. De naam duidt op de oorspronkelijk uit

kameelhaar gemaakte muts, die allereerst een soort keizerskroon was.

kamka

Een weefsel dat oorspronkelijk uit China kwam en rijkelijk van ornamenten voorzien was. Op ikonen treft men kamka aan op vorstelijke personen, op altaarbedekkingen en op gordijnen.

kamulianum

>keramion.

kanon

Dit Griekse woord betekent liniaal, maatstaf. In de ikonografie verstaat men eronder een verzameling voorschriften, waaraan een ikoonschilder zich te houden heeft, willen zijn ikonen door een bepaalde kerk goedgekeurd worden voor liturgisch gebruik.

karmin

Door Russische ikoonschilders gebruikt voor karmijnrood.

katekumenen

Zij die zich op het doopsel voorbereiden door onderricht te volgen in de geloofsleer. Ze mochten aan het eerste deel van de eucharistieviering deelnemen, maar werden aan het einde van de 'mis der katekumenen' door de diakens de kerk uitgestuurd.

katharinaklooster

Reeds in de tweede eeuw leefden op de landengte van Sinaï kluizenaars. Uit deze verspreide gemeenschap ontstond, waarschijnlijk reeds in de vierde eeuw, een kloostergemeenschap. In opdracht van de Oostromeinse keizer Justinianus werd er

in de jaren 548-565 een kerk gebouwd, gewijd aan de Verheerlijking op de berg Thabor. Door het feit dat het klooster buiten de grenzen van het Oostromeinse rijk lag, bleven de ikonen en de mozaïeken tijdens de ikonoklastische perioden gespaard. Doordat ook voor moslims de Sinaï een geheiligde plaats was, en de monniken toelieten dat er binnen de kloostermuren een moskee gebouwd werd, bleef het klooster ook van deze kant gespaard. Daardoor zijn tegenwoordig in de bibliotheek 3000 waardevolle handschriften en ongeveer 5000 zeer oude boeken. (>*Codex Sinaiticus*). De oudste ikonen zijn in >*encaustiek* geschilderd en stammen uit de zesde eeuw. De byzantinoloog Kurt Weizmann van Princeton University heeft met een groep medewerkers de ikonen onderzocht en zijn bevindingen in verscheidene werken gepubliceerd.

kathededer

De zetel van een bisschop, welke steeds achter het vrijstaande altaar staat, met de rug tegen de oostwand van de kerk.

katholikon

In de Griekse kloosters wordt hiermee de hoofdkerk aangeduid. Deze kerk staat altijd vrij van andere gebouwen en meestal in de binnenhof van het klooster.

kellia

De cel van een monnik of kloosterzuster; ofwel in een van de gebouwen van het klooster, of als alleenstaand huisje.

In Rusland waren er in de omgeving van de grotere kloosters, vaak afgezonderd in de bossen, cellen, waarin een oudere monnik leefde, met enkele novicen die door hem ingeleid werden in de spiritualiteit van de monnik. Van hun kant hielpen ze hem met hout hakken, water aandra-gen, werk in de tuin. Vaak hadden deze

kluizenaars aan de voorgevel van hun cel hun grafkruis vastgemaakt.

keramion

In het oosten ontstonden verschillende legenden, die verhalen over het gelaat van Christus, dat op een tegel zou afgedrukt zijn (gr. KERAMOS = dakpan, tegel). Toen de gezanten het doek, waarin Christus' gelaat was afgedrukt (>*mandulion*) naar Edessa brachten, legden ze, toen ze in een steenbakkerij overnachtten, het doek onder een tegel. De volgende morgen vertoonde de tegel het gelaat van Christus. Een andere legende: toen de plaats waar het mandulion in de stadsmuur van Edessa verborgen was, gevonden werd, toonde de tegel die de opening bedekt had, het gelaat van Christus. En een derde versie: Toen Hypatia, die beloofd had christen te worden als ze het gelaat van Christus zou kunnen aanschouwen, op een morgen naar haar waterput ging, zag ze in het heldere water het gelaat van Christus. Het was afgedrukt op een tegel die op de bodem van de put lag. In de ikonografie wordt onder Keramion een ikoon verstaan, die het hoofd van Christus ver-toont, zonder dat het op een doek afgedrukt is. De achtergrond is in één kleur en de ikoon is vaak afwijkend van de normale verhoudingen: ze is óf helemaal, óf bijna vierkant.

kerkvader

Vincentius van Lérin hanteert in de vijfde eeuw de volgende criteria om tot een definitie van 'kerkvader' te komen:

- 1 rechtgelovig in de leer;
- 2 een heilige levenswandel;
- 3 erkenning door de Kerk;
- 4 geleefd hebbende in de eerste eeuwen na Christus.

In het Westen zijn het Ambrosius, Augustinus, Hiëronymus, en Gregorius de Grote. In het Oosten: Basilius, Gregorius van Nazianze, Johannes Chrysostomos en Athanasius. In de ikonografie worden ze afgebeeld als bisschop.

kinowár

Russische ikoonschilders gaven deze naam aan een zeer helder rood (zinnob-ber).

kiwót

Bij de Russische orthodoxen een soort reliekschrijn, waarin een ikoon bewaard wordt. Het is met gedraaide zuiltjes, engeltjes en kruisjes versierd, en heeft een glazen deurtje. Soms is er onderaan een metalen lampenhouder, waarin een lampje

vastgemaakt wordt. Soms wordt het woord ook wel gebruikt voor het tabernakel op het altaar.

kleimo

Een rand van kleine ikonen om de hoofdfiguur. Het is gewoonlijk een soort levensbeschrijving van de heilige, beginnend bij A (tekening rechtsonder) zijn of haar geboorte, en eindigend bij B, de dood of begrafenis. Bij een ikoon die de stichter van een klooster toont, kunnen ook voorvallen uit de geschiedenis van het klooster voorkomen: bijvoorbeeld in de kleimo van Sergei van Radonjez staat een scène waar hij aanwijst waar er een bron zal ontstaan in zijn Drievuldigheidsklooster. Van een bekende ikoon van de Moeder Gods worden later bijna altijd kopieën gemaakt die in een kleimo de geschiedenis van de ikoon meegeeft. Bij een ikoon van de Moeder Gods van Tichwin zijn dat bijvoorbeeld de aankomst van de ikoon op het water, de processie met de ikoon naar de kerk, de brand van de houten kerk, de bouw van de nieuwe kerk, de aanvallende Zweedse troepen en de 'Besednaja' waar de Moeder Gods aan de koster Juri verschijnt en hem zegt dat op de nieuwe kerktoren geen metalen kruis mag komen, aangezien haar Zoon aan een houten kruis gestorven is.

kleurensymboliek

Professor V. Tikkanen heeft na minutieus onderzoek kunnen aantonen dat in het Byzantijnse cultuurgebied een continue en stabiele kleurensymboliek niet bestaan heeft. Daarom staat ook in de volgende opsomming elke kleur voor verschillende gevoelens, uitdrukkingen en stemmingen.

Purper is de keizerlijke kleur. In de post-antieke periode wordt purper vervangen door een mengsel van rood en blauw: violet. Het Concilie van Efeze (431) staat toe Maria en Moeder Anna in een purperen mantel te schilderen.

Goud is volgens >Dionysios de Areopagiet de 'weerkaatsing van de goddelijke zonneglans'.

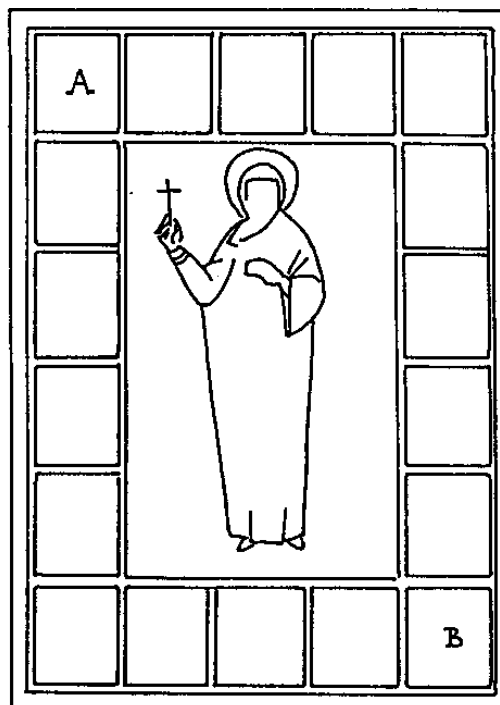
Rood is het symbool van het leven, de liefde, maar ook van het bloed en de martelaren (bloedgetuigen).

Wit staat volgens Dionysios in een relatie tot het goddelijk licht: Christus ligt in de kribbe in het wit gekleed, op de berg Thabor is hij in het wit en natuurlijk op de Paas-ikoon.

Blauw is volgens Dionysios het 'geheim van het zijn', symbool van het Paradijs, van de hoop op de onsterfelijkheid en ook de kleur van de hemel.

Groen is het groeiende, het jonge en vitale, een symbool van vruchtbaarheid.

Zwart is de kleur van de dood, van de hel

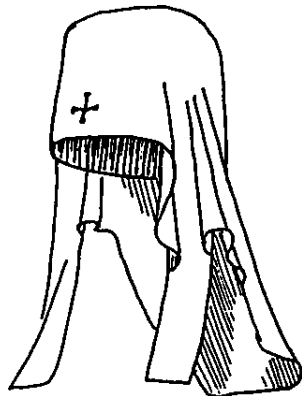

en van de duivels. Het is ook het symbool voor het 'afsterven' der monniken van de wereld. Daarom is zijn mantel zwart, vooral als hij het >*schima* aangenomen heeft. Ook donkerrood, bruin en donkerviolet zijn kleuren van boete, ascese en afsterven en daardoor passend voor een monnikskleed. **Geel** is een vervanging van goud. Bij de antieken was het ook de kleur van de misdadigers en de deernen.

kloboek

Als over het >*kamilavka* van de monnik een zwarte doek gelegd wordt, wordt deze combinatie kloboek genoemd.

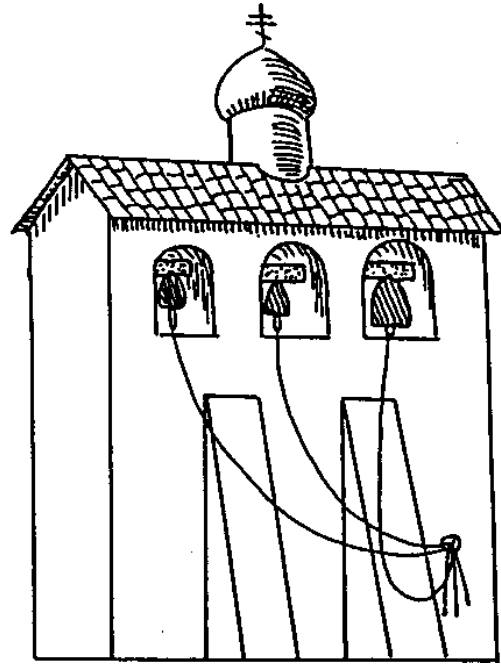
Aan de oorsprong van deze doek, die twee brede linten aan beide zijden heeft, ligt het volgende verhaal: de Griekse ikonoklastische keizer Theofilos gaf bevel een bisschop in het gezicht te slaan, waardoor zijn wangen erg misvormd werden. Toen deze bisschop in 842 patriarch van Konstantinopel werd, sneed hij het afhangende doek van zijn Kamilavka zó dat hij met de twee banden zijn wangen kon bedekken door de einden onder de kin vast te knopen. Uit eerbied voor zijn martelaarschap volgden zijn ver-

eerders hem na door hun doek eveneens in drie delen te laten afhangen. Ook kloosterzusters dragen een kloboek met afhangende linten.

klokkentoren

Op Russische ikonen waar een complex kloostergebouwen staat, staat vaak een klokkentoren. De westerse ikoonschilder moet weten dat in het oude Rusland de klokken vast aangebonden waren, en dat

de klepel alleen bewoog door er met een touw aan te trekken.

koimesis

Het feest van de **DORMITIO**, de inslaping van Maria, in het oosten èn in het westen op 15 augustus. De ikoon van dit feest is gecomponeerd volgens de >*apokriefe geschriften* 'Het inslapen van Maria' en op de >*legenda aurea*. De ikoon is niet vóór de 10de eeuw bekend. De oudste voorstelling is in één van de grottenkerken van Toggvalé-Kilissé in Kappadocië, uit de 10de eeuw.

koinobitisch klooster

Een klooster waar de monniken (of kloosterzusters) zoveel mogelijk alles gemeenschappelijk doen, gezamenlijke liturgische diensten, maaltijden in één refter en gezamenlijk werk.

kolobion

Een lang mouwloos gewaad dat in de antieke wereld de dracht van senatoren en consuls was. Op ikonen komt het kolobion voor bij de kruisiging waar Jezus bekleed is met een purpuren kolobion, waarover gouden >*claves*. De Rabbula-codex van 586 toont zulk een kolobion (zie afbeelding op volgende pagina).

komnenen

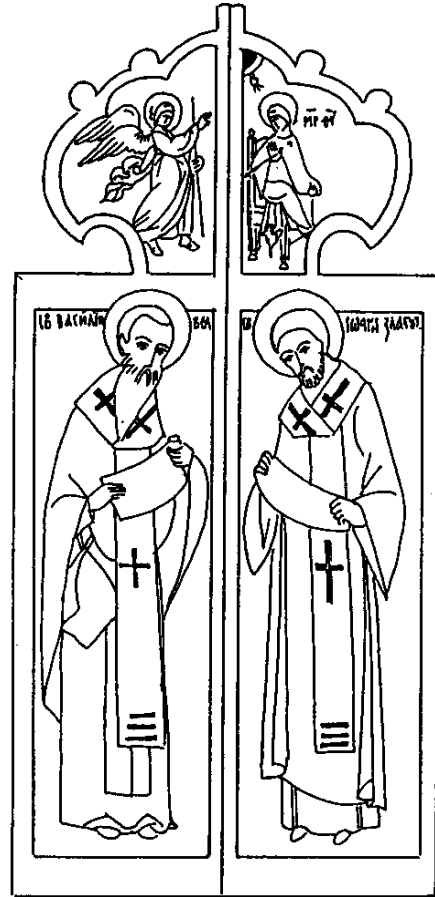
De laatste Byzantijnse dynastie die begon na de val van de laatste >makedonische keizer in 1081 en eindigde na de verovering van Konstantinopel in 1204 door de ridders van de vierde kruistocht.

koninklijke deuren

Het zijn de centrale deuren van de >ikonostase. Buiten de liturgische diensten zijn ze steeds gesloten, behalve de week na Pasen, wanneer ze dag en nacht geopend zijn. Ze bestaan steeds uit twee vleugels en bovenaan staat de Blijde Boodschap. Eronder gewoonlijk de vier evangelisten. Soms is er tussen de ikoon van de Blijde Boodschap en de bovenste twee evangelisten de >apostelkommunie. Dit gebruik ontstond in Noord-Rusland. Soms worden de evangelisten vervangen door twee kerkvaders op wier naam teksten voor de eucharistieviering staan: Johannes Chrysostomos en Basilius de Grote. (figuur rechtsboven)

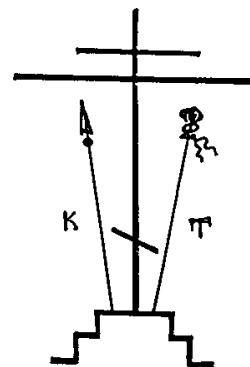
kopijó

Betekent lans. Naast het kruis staan vaak de lans en de spons (figuur rechts). Ook het lansvormig mes waarmee tijdens de voorbereiding van de eucharistieviering in het >proskomidikon het brood in gedeelten gesneden wordt heet kopijó.

kopten - koptische kerk

Het woord komt van het Arabisch: kipt (kopt) = Egyptenaar. Onder kopten verstaan we die christenen die, doordat ze niet in de steden woonden niet (onder de invloed van Konstantinopel) gebyzantiniiseerd werden. Met de in de steden (vooral Alexandrië) wonende christenen was dit wél het geval. Ze kregen de naam melkieten - naar het woord melek, dat koning of keizer betekent. In de 12de en 13de eeuw nam deze kerk meer en meer de ritus van Byzantium aan. Tegenwoordig rekent men

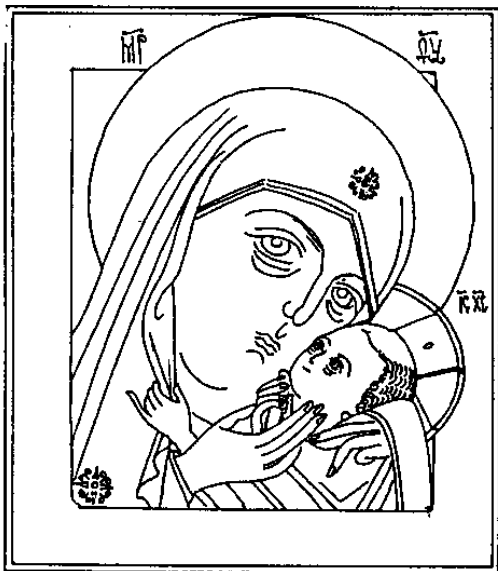

dat er ongeveer 4.500.000 kopten tot het patriarchaat van Alexandrië behoren, 5.000.000 tot het patriarchaat van Ethiopië en ruim 140.000 koptische christenen die tot de rooms-katholieke kerk behoren.

korsun

Russische naam voor de Griekse stad Khersonesis (= schiereiland) op de Krim. De eerste ikonen die vanuit Griekenland naar Rusland kwamen, werden via deze havenstad geïmporteerd. Daardoor werd 'Korsunki' (vrouwelijk 'Korsunskaja') een synoniem voor mooi.

De bronzen deuren van de Sofiakathedraal heten 'Korsunskije', hoewel ze in Maagdeburg gemaakt zijn en via het Zweedse Siguna naar Novgorod kwamen.

Een bepaald type >eleousa-ikoon heet in Rusland Korsunskaja. De oorspronkelijke 'Korsunskaja' werd door de Byzantijnse keizer Manuel I Komnenos (1143-1180) aan de Eufrosyne van Polotsk geschonken.

kovtsjég

Het centrale deel van de ikoonplaat, dat iets lager ligt dan de rand.

krachten

Volgens >dionysios de areopagiet behoren deze engelen tot de tweede groep van de tweede hiërarchie. De naam komt voor bij Paulus (Efeziërs 1:21): "Hoog boven alle heerschappijen, machten en krachten en hoogheden..." Volgens het voorbeelden-

boek van Filimonov zijn ze gekleed in een lang loshangend gewaad, een kroon op het hoofd en een scepter in de rechterhand.

krijt

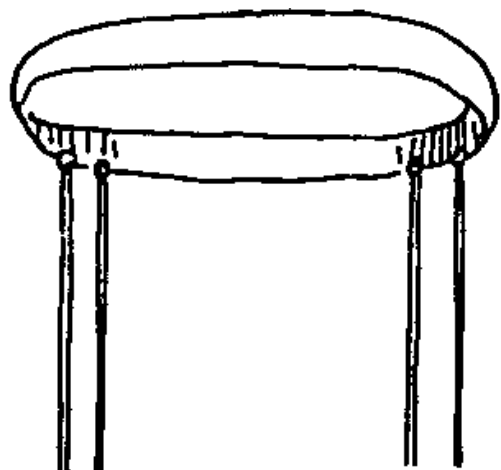
De plaat waarop geschilderd wordt, ondergaat eerst een bewerking die de ondergrond waarop geschilderd wordt. Gewoonlijk wordt de plaat tweemaal bestreken met lijmwater (60 gram vislijm op 1 liter water, of 75 gram houtlijm op 1 liter water), met een tussentijd van 12 uur. Bij het opleggen van de tweede lijmlaag kan de houten plaat bekleed worden met een doek die de bovenkant van de plaat bedekt. Daarna wordt aan dit lijmwater krijt toegevoegd. Dit mengsel heet levkas, naar het Griekse woord voor wit. Deze levkas wordt met tussenpozen van 12 uur zes keer dun op de plaat aangebracht. Na het polijsten van de plaat (men kan dit eerst met schuurpapier en daarna met de natte hand doen) wordt deze te drogen gelegd en is dan klaar om beschilderd te worden.

kron

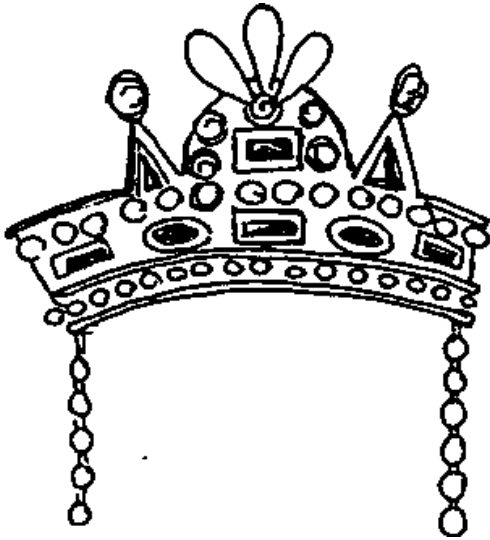
Russische ikoonschilders gebruiken dit woord om een helgele verf aan te duiden (chromgeel).

kroon

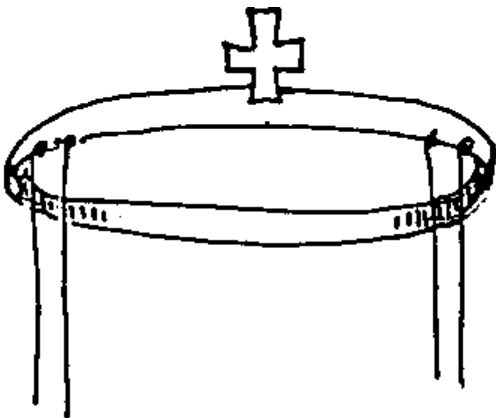
Was oorspronkelijk een smalle band, de modiolus, om het hoofd van een regerende vorst. De banden die in een latere periode rijk met edelstenen versierd werden (de zogenaamde pendilia) en aan beide zijden van het hoofd hingen, werden oorspronkelijk achter het hoofd samengebonden.

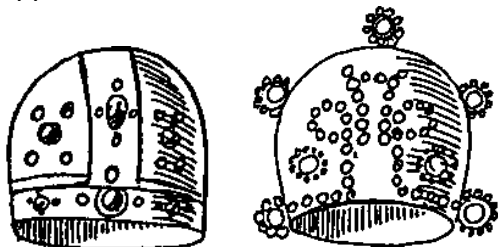
Als eerste versiering werd op de band, die toen al van metaal was, een drieblad aangebracht, de kroon van keizerin Theodora

op een mozaïek in de kerk van San Vitale in Ravenna. Dit drieblad werd later vervangen door een kruis.

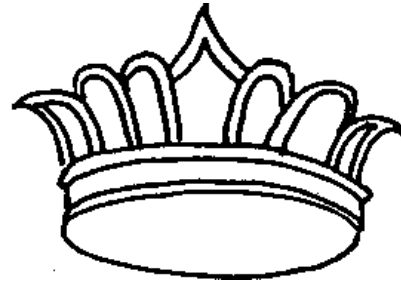

Op ikonen en muurschilderingen uit de 15de eeuw blijkt duidelijk dat de kroon die een keizer draagt zeer sterk doet denken aan de bisschopsmijter van orthodoxe bisschoppen.

Op ikonen dragen vorstelijke personen een kroon en er zijn ook Maria-ikonen waar beiden, en Moeder en Kind een kroon dragen. Als in een Deësisgroep Ma-

ria in sterk geornamenteerde kleding staat, dan is zij koningin; naar Psalm 44:10: "De koningin stond aan Uw rechterzij uitgedost in een gouden gewaad." In de Willibrord-vertaling is deze tekst: "Koningsdochteren zijn onder Uw schone, statig, rechts van U, Uw gemalin in het glanzend goud van Ofir." Vaak heeft Maria dan ook een kroon op het hoofd. Onderstaande afbeelding toont een kroon zoals die door Russische ikoonschilders gebruikt wordt.

kruinschering

>tonsuur.

kruisverheffing

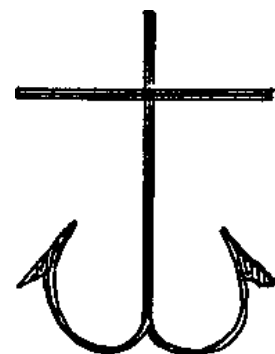
Het feest van de kruisverheffing (14 september), is een van de twaalf grote feesten. De oorsprong ligt in het vinden van het kruis door keizerin Helena. In de ikonografie ontstonden de eerste voorstellingen waarschijnlijk in de 4de of 5de eeuw. In Konstantinopel werd het feest ingesteld nadat keizer Heraclius het kruis op de Perzen in 628 heroverde. De centrale figuur op de ikoon is de bisschop van Jeruzalem Sakarias, die het kruis aan het volk toont. Aan zijn beide zijden staan keizer Konstantijn en keizerin Helena.

kryptogram

Het Griekse woord voor geheim, verborgen geschreven.

Het is een teken dat alleen bedoeld is voor ingewijden.

Voor christenen was het anker een kryptogram voor het kruis.

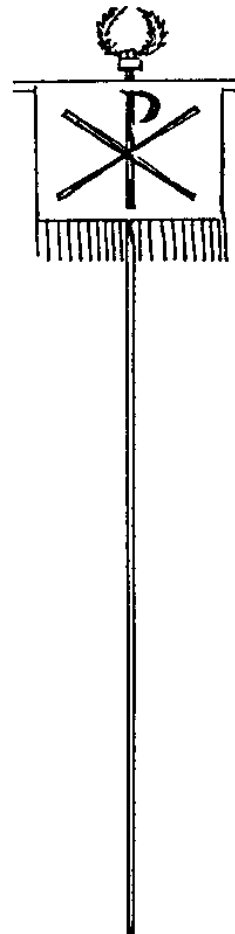
kynokéfalos

Is Grieks en betekent: hondenkop. Het gaat om een ikoon van de Heilige Christophorus, die afgebeeld staat met een hondenkop in plaats van een menselijk hoofd. De oorsprong van deze ikoon ligt hoogstwaarschijnlijk in het feit dat een anonieme Syrische schrijver omstreeks 550 een boek schrijft, waarin hij een thans verloren gegaan boek citeert van de Griekse schrijver Zacharias van Mytilene (de Syrische schrijver wordt daarom genoemd de Pseudo-Zacharias). Hij geeft een beschrijving van de stammen die in de Kaukasus en ten noorden van dit gebied wonen. Hij schrijft: “...en verderop leven de stammen der Pygmeeën en de hondmannen en ten noorden van deze stammen wonen de amazones...” Overigens is de heilige Christophorus een zéér legendarische persoon, die zijn bekering zou hebben verkregen door het Christuskind over een rivier te dragen (Christophorus = Christusdrager).

L

labarum

Etymologisch is dit woord tot nu toe nog niet verklaard. Het is een lange stok waarvan bovenaan een dwarslat is bevestigd.

Aan de dwarslat hangt een doek. In het Romeinse leger had het labarum een adelaar in top en stond op de doek het nummer of de naam van de co-horte. Bekend in de christelijke ikonografie is het labarum met het Christusmonogram (links). Op mozaïeken in Ravenna komen engelen voor met een labarum waar op het doek driemaal het Griekse woord AGI-OS (heilig) staat (zie volgende pagina). In de San Marcobasiliek in Venetië is een mozaïek waarop een engel een labarum vasthoudt dat tweemaal de letter S voor SANCTUS (heilig) draagt en waarvan de middelste letter

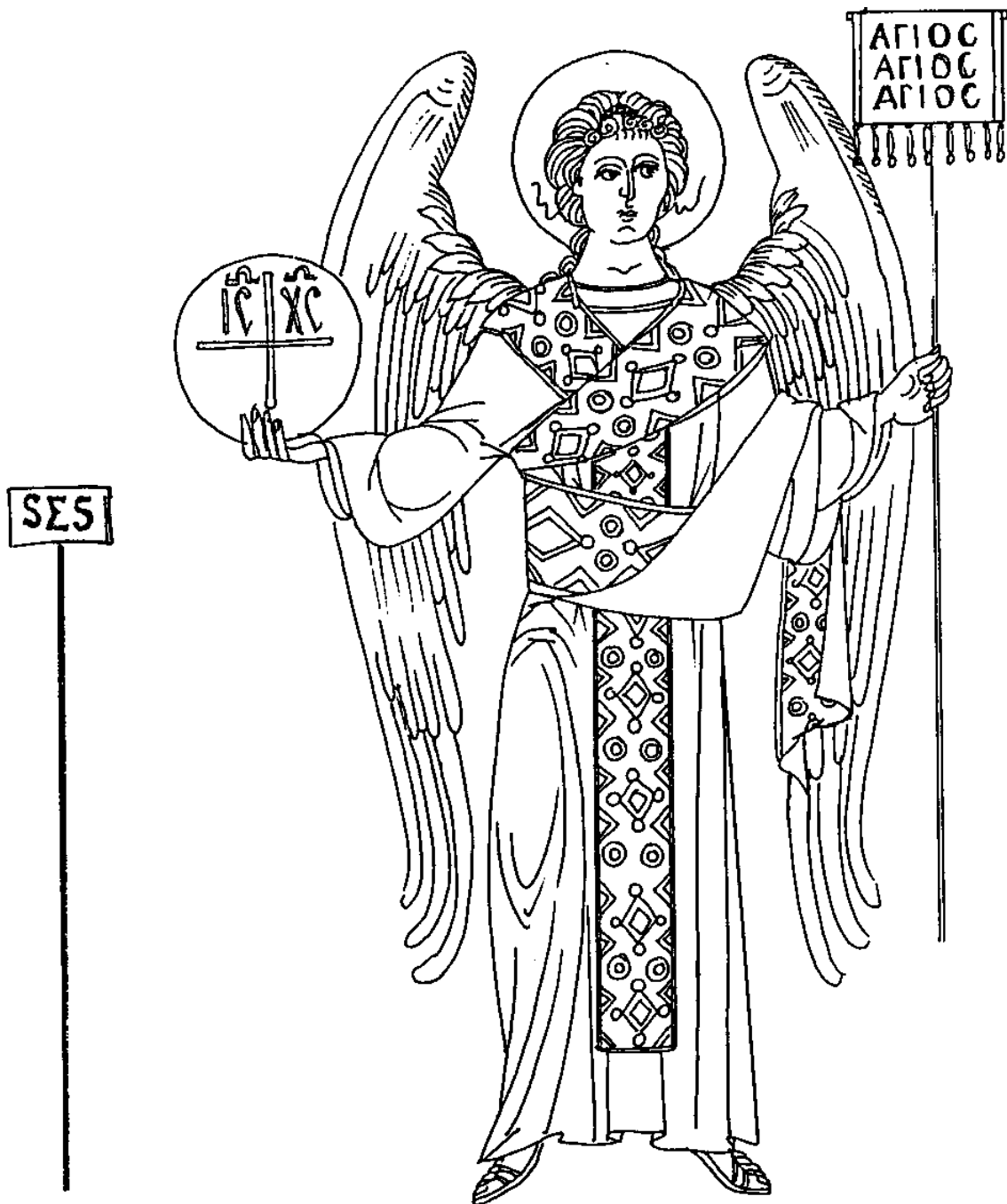
de Griekse Σ toont (zie volgende pagina).

lacerna

Een korte soldatenmantel die op de rechterschouder werd vastgemaakt. Op ikonen dragen 'Soldatenheiligen' zoals Georgios, Demetrios, Theodoros en Eustachios vaak zo'n mantel. Ook Longinus de honderdman draagt als hij onder het kruis staat gewoonlijk een lacerna.

lam gods

In de oosterse iconografie komt deze symbolische voorstelling van Christus zeer zelden voor. Oorzaak is dat verschillende kerkvergaderingen dit verboden hebben, o.a. het in 692 gehouden concilie in Kon-

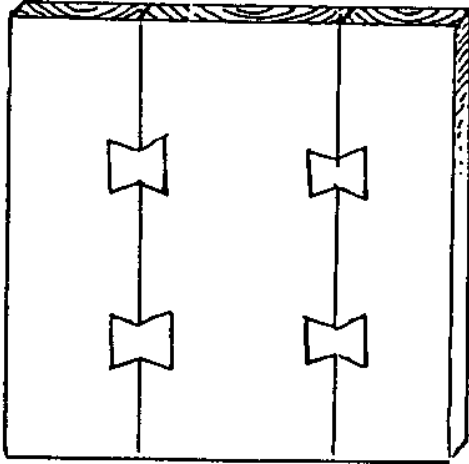
stantinopel, ook wel Quinisextum genoemd. Ook Johannes de Doper heeft nooit, zoals in het westen, een lam op de arm (Johannes 1:29 en 1:36). Enkele uitzonderingen: in het >katholikon van het Sint Panteleimon-klooster op de berg Athos staat het Lam Gods met een Christus-nimbus centraal in de koepel, eromheen staan 24 'oudsten', uit Openbaring 5:6. Een ander voorbeeld: op een Russische >akathist-ikoon van de Moeder Gods, zit Maria op een troon met op haar

schoot een lam in een >mandorla. Er staat de volgende tekst bij: "Toen de herders de engelen hoorden zingen over de lichamelijke komst van Christus, liepen ze naar de Herder: ze zagen een onbevleekt Lam op de schoot der Moeder en riepen zingend uit: 'Verheugt U o Moeder van het Lam en van de Herder.' "

lans
>kopijo.

lastotsjki

Dit Russische woord betekent 'zwaluwtjes'. Het zijn kleine houten stukjes die de planken van een grotere ikoon te samen houden.

la'ti

Harnas van een soldatenheilige of van de aartsengel Michaël.

lavra (1)

Een andere naam voor blauw.

lavra (2)

Naam voor een groot klooster: het Griekse woord betekent 'nauwe straat of steeg'. De naam werd oorspronkelijk aan het oude Sabbas-klooster bij Jeruzalem gegeven, omdat het in een nauw dal tegen de steile wand gebouwd was. In Rusland hadden

vier kloosters de titel Lavra: het Grottenklooster van Kiev, het Drievuldigheidsklooster van de Heilige Sergius, het Alexander Nevski-klooster in Sint Petersburg, en het Potsjaev-klooster in Wolhynië.

laurierkrans

Symbool van de overwinning en voor het onvergankelijke. In de vroeg-christelijke kunst werd vaak in de krans het Christus-monogram geplaatst met aan beide zijden de Alpha en de Omega, het 'begin en het einde'.

lazorj

Een blauwe kleur.

legenda aurea

Het is de Gulden Legende, geschreven door Jacobus de Voragine, die leefde van omstreeks 1228/30 tot 1298. Hij werd in 1244 Dominikaan en in 1289 aartsbischop van Genua. De oorspronkelijke titel van het boek was: 'Legenda Sanctorum' (Legenden der Heiligen), een verzameling Heiligenlevens. De eerste Nederlandse uitgave dateert van 1358. Het werk heeft op veel kunstenaars een inspirerende invloed gehad.

lendendoek

>perizonium.

lentulus-brief

Een niet als echt erkende brief die geschreven zou zijn door de Romeinse consul Publius Lentulus, de voorganger van Pontius Pilatus. Hij schreef aan de Ro-

meinse senaat een rapport over het optreden van Christus en beschreef ook diens uiterlijk. Deze brief had in de Middeleeuwen een grote invloed op de ikonografie van Christus. De toenmalige kunstenaars en hun opdrachtgevers geloofden in de historiciteit van de brief. *“Zijn eerbiedwaardige gelaat boezemde zowel liefde als vrees in, Zijn haar was donker van kleur, glanzend en in het midden gescheiden, zoals bij de >nazireeërs. Zijn voorhoofd was ernstig, een gelaat zonder vlekken of rimpels. Neus en mond regelmatig, een enigszins rosse baard, niet al te lang en in twee punten uitlopend. Zijn ogen grijsblauw.”* In het Bonenfanten Museum in Maastricht is een diptiek uit het eind van de 15de eeuw met op het rechterluik de zegenende Christus en op het linkerluik de tekst van de lentulusbrief.

levkas

>krijt.

Het mengsel van water, lijm en krijt wordt door de Russische ikoonschilders levkas genoemd. Door sommigen wordt aan dit levkas zinkwit toegevoegd. Ook honing, eierdooiers en lijnolie werden erin gemengd.

lítsjniek

De man die in een werkgemeenschap van ikoonschilders de gezichten schilderde. (Het Russische LITSO = aangezicht). >do-lítsjniek.

lítsjnoje

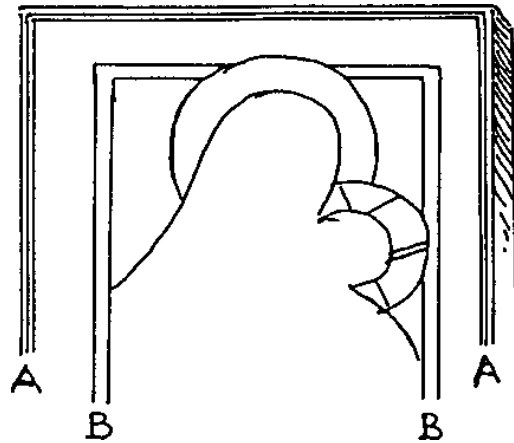
Naar het Russische woord LITSO = gelaat, de gezichtskleur. Een ander woord is inkarnaat. >sankir.

loezgá

Op een ikoon is het de schuinstaande rand tussen de >pólje en de >kovtsjeg van de ikoon. Deze loezga wordt soms met goudblad belegd, soms met een andere kleur dan die van de rand geschilderd. Op de afbeelding in de **volgende kolom** is de loezgá aangeduid met de letter B.

logos

(gr. = woord) Het Johannes-evangelie begint met de woorden: *“In den beginne was het Woord.”* Hiermee bedoelt hij de tweede Persoon der Drievuldigheid: de Zoon.

In het Grieks-Romeinse cultuurgebied werd het opgerolde stuk perkament dat rhetoren, filosofen en soms ook artsen droegen als statussymbool 'logos' genoemd.

loros

Is een brede, lange band, die over het opperkleed van de keizer gedragen werd. Vaak twee maal ahangend, het andere

over de linkerarm. In de ikonografie worden bijvoorbeeld Keizer Konstantijn en Keizerin Helena met een loros afgebeeld. Maar ook aartsengel Michaël en aartsen-

gel Gabriël staan in de >sedmitsa-groep met een loros bekleed. Als Christus in het gewaad van Hoge priester op zijn troon zit, heeft Hij vaak behalve het >omoforion ook een loros aan. Oorspronkelijk wit van kleur werd de loros al vlug in goudbrokaat en met edelstenen versierd geschilderd. Hoewel lange tijd alleen aan regerende keizers en keizerinnen toegestaan, werden later ook prefecten van grotere steden en hogere ambtenaren met een loros bekleed afgebeeld. De afbeelding hieronder toont één van de >paleologen-keizers: Manuel de Derde, met zijn loros.

Het is mogelijk dat deze legende ontstaan is onder invloed van kerkvaders, die van mening waren dat Lukas een goed 'beeld' van Maria 'geschreven' had. In het Grieks, zoals in veel andere talen, kan het werkwoord voor 'schrijven' ook 'schilderen' betekenen. Soms wordt er op gewezen dat Lukas, als arts, bekend was met scheikunde en dus 'kleuren kon maken'. Het lijkt ver gezocht, en, hoewel algemeen wordt aangenomen dat Lukas arts was, moet toch nog bewezen worden dat 'mijn vriend Lukas, de arts', uit Paulus' brief aan de Kolossenzen (4:14) een en dezelfde persoon is, als Lukas de Evangelist.

lukas-ikonen

Van ongeveer 600 Maria-ikonen wordt beweerd dat ze door de evangelist Lukas geschilderd zouden zijn. Zowel in het oosten als in het westen zijn er talrijke voorstellingen waar Lukas aan het schilderen is, soms met Maria, Jezus op haar arm, vóór hem staande als model. Deze legende dat Lukas ook een ikoonschilder zou geweest zijn ontstond in de 6de eeuw. De oudste documenten stammen pas uit de 8ste eeuw, tijdens de ikonenstrijd. In het Westen was het Nicolaus Manuacutius die er rond het jaar 1180 melding van maakte.